

УДК 338.02:69.003:004.89

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2024-50-14>

Мамонов К. А.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри земельного адміністрування та геоінформаційних систем
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Гой В. В.

*кандидат економічних наук,
докторант кафедри економіки та маркетингу
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Коваленко Л. Б.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри вищої математики і математичного моделювання
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Пруненко Д. О.

*доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри Транспортних систем і логістики
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова*

Mamonov Kostyantyn

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department of Land Administration and
Geographic Information Systems
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Goi Vasyl

*Ph.D. in Economics,
Doctoral Student of Department of Economics and Marketing
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Kovalenko Liudmyla

*Candidate of Physics and Mathematics Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Higher Mathematics and Mathematical Modeling
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Prunenko Dmytro

*Doctor of Economic Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Transport Systems and Logistics
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Доведена актуальність теми проведеного дослідження. Встановлено, що будівельні підприємства є важливими, які забезпечують функціонування інших сфер діяльності в економіці держави. Вони створюють умови для забезпечення життєдіяльності та якості населення. Поряд з цим, за останні роки відбувається гальмування розвитку будівельних підприємств, зниження основних показників діяльності, скорочення рівня використання інтелектуального й робочого капіталів, виробничо-господарського потенціалу. Спостерігається зниження обсягів виробництва та реалізації продукції, розбалансування логістичних та стейкхолдерних зв'язків для забезпечення функціонування будівельних підприємств. Досягнута мета дослідження щодо виявлення особливостей діяльності підприємств будівельної сфери. Вирішені наступні завдання: характеристика напрямів розвитку будівельних підприємств; виявлення можливостей застосування сучасного інструментарію протидії негативним явищам.

Ключові слова: будівельні підприємства, розвиток, підходи, інтелектуальна економічна система, оцінка розвитку, особливості функціонування.

Вступ та постановка проблеми. Будівельні підприємства є важливими суб'єктами господарювання, що забезпечують функціонування інших сфер діяльності в економіці держави. Вони створюють умови для забезпечення життєдіяльності та якості населення. Поряд з цим, за останні роки відбувається гальмування розвитку будівельних підприємств, зниження основних показників діяльності, скорочення рівня використання інтелектуального й робочого капіталів, виробничо-господарського потенціалу. Спостерігається зниження обсягів виробництва та реалізації продукції, розбалансування логістичних та стейкхолдерних зв'язків для забезпечення функціонування будівельних підприємств. Виникнення представлених проблемних аспектів пов'язано із негативним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, з наслідками агресії РФ, дисбалансами та диспропорціями, що виникають на місцевому та регіональному рівнях.

Отже, враховуючи мету та завдання дослідження, комплекс представлених проблемних витань щодо визначення особливостей функціонування будівельних підприємств, тема дослідження є актуальною і має своєчасний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтовані теоретичні підходи до визначення розвитку підприємств:

– функціональний (характеризується розвиток як рух вперед, поліпшення, удосконалення, зростання, розширення, які характеризуються факторними, зовнішніми і внутрішніми, стратегічними, соціально-економічними трансформаціями, де відбуваються перманентні зміни, спрямований на перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, причому за напрямом він може бути як позитивним, так і негативним);

– системний (як система спрямована на перехід у новий якісно-кількісний стан у часі під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, причому за напрямом який може бути як позитивним, так і негативним, де відбувається процес переходу від одного стану до іншого, що відрізняється від попереднього за кількісними і якісними характеристиками); ресурсний (як процес формування та використання ресурсів);

– факторний (з позиції впливу факторів: місця протікання, швидкоплинності змін, відкритості, контролю над змінами, діяльність суб'єкта розвитку, тимчасову протяжність, можливості управління);

– результативний (як результат функціонування підприємств, що забезпечує його ефективність);

– підхід, що визначає сталий розвиток (послідовність циклів зміни станів щодо переходу у кінці циклу на якісно новий стан, що здійснюється постійно протягом стратегічного періоду);

– підхід, що базується на ототоженні розвитку і стабільності: характеризується розвиток як стабільний стан, що призводить до підвищення ефективності та результативності діяльності;

– ретроспективний (як категорія, що формується ретроспективними ознаками і характеристиками) [1].

Крім того, вченим Є. Грицьков запропоновано визначення розвитку будівельних підприємств, який характеризується як пергаментний процес переходу від одного стану до іншого більш якісного стану, що дозволяє підвищити результативність та ефективність діяльності, зміцнити виробничо-господарський потенціал, забезпечити зростання інвестиційної привабливості й конкурентоспроможності підприємств [1].

Побудований категоріальний апарат щодо визначення розвитку будівельних підприємств, по-праву, можна вважати основою для розробки системного підходу.

На потенційних можливостях будівельних підприємств, які впливають на їх розвиток наголошується у наукових роботах В. Войнаренко, І. Школа [2–3].

Інноваційні процеси формують напрями та забезпечують розвиток підприємств будівельної сфери та представлені в роботах Т. Норкіної та З. Скарбун [4].

Вчені К. Мамонов, В. Величко, В. Троян визначають інвестиційну привабливість як показник, що забезпечує розвиток будівельних підприємств [5]. У цьому контексті встановлено, що інвестиційна привабливість будівельних підприємств розглядається як системна категорія, що визначається сукупністю факторів, характеристик і ознак, які характеризують потенційні можливості, інвестиційні та економічні переваги, формують кількісну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і забезпечення розвитку підприємств [6].

Для забезпечення розвитку будівельних підприємств визначаються стейкхолдери, враховується особливості та рівень їх взаємодії [7–8].

Метою дослідження є виявлення особливостей діяльності підприємств будівельної сфери.

У рамках дослідження для досягнення результатів вирішуються наступні завдання:

– характеристика напрямів розвитку будівельних підприємств;

– виявлення можливостей застосування сучасного інструментарію протидії негативним явищам.

Результати дослідження. На формування та функціонування будівельних підприємств впливають напрями та особливості їх розвитку. Запропоновані підходи до визначення розвитку будівельних підприємств, які обґрунтовані на основі розробок Є. Грицькова, М. Войнаренко, І. Школи, Т. Норкіної, К. Мамонова, В. Величко, В. Троян [1–8]:

функціональний: полягає у формуванні та застосуванні напрямів і елементів щодо шляхів функціонування будівельних підприємств для досягнення найкращого стану порівняно з минулим;

– цілеорієнтований: спрямований на досягнення цілей діяльності будівельних підприємств на основі розроблених заходів їх розвитку;

– структурний: основна увага фокусується на елементах розвитку будівельних підприємств; процесний: розвиток визначається на основі розробки та реалізації процесів розвитку будівельних підприємств;

– стратегічний: обґрунтовуються стратегічні аспекти розвитку будівельних підприємств, що мають довгостроковий характер;

– тактичний: визначаються конкретні аспекти розвитку будівельних підприємств, що реалізуються у короткостроковій та середньостроковій перспективі;

– комплексний: характеризуються сукупністю ознак, характеристик, напрямів, процесів забезпечення розвитку будівельних підприємств, які спрямовані на формування стратегічних і тактичних переваг.

Особливостями функціонування будівельних підприємств є визначення можливостей застосування сучасних систем і технологій. У цьому контексті заслуговують на увагу інтелектуальна економічна система.

У результаті узагальнення теоретичних положень і підходів, визначено відсутність єдиних підходів до обґрунтування інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств.

Запропоновано визначення інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств як сукупності економічних, геопросторових, безпекових, соціальних компонентів, що розробляються шляхом застосування сучасних математичних методів і моделей, штучного інтелекту, інформаційно-аналітичного забезпечення та інструментарію й формують основу для прийняття управлінських рішень у контексті розвитку будівельних підприємств.

Формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств впливає на їх розвиток. Кількісні параметри цього процесу створюються шляхом застосування інструментарію економіко-математичного моделювання та результатом оцінки чинників розвитку будівельних підприємств. Обґрунтовані підходи до оцінки розвитку функціонування будівельних підприємств: якісний, який полягає у формуванні показників, що визначають більш якісний стан будівельних підприємств порівняно з минулим; функціональний: основна увага фокусується на застосуванні методів, моделей та іншого інструментарію для забезпечення розвитку будівельних підприємств, що характеризуються перманентними змінами; структурний: визначаються чинники, що формують напрями забезпечення розвитку будівельних підприємств; системний: характеризуються показник розвитку будівельних підприємств як інтегральний чинник, що відображає систему відносин, які визначаються елементами, інструментами, напрямками, спрямованими на зростання ефективності діяльності; стратегічний: пропонуються стратегічний інструментарій, який спрямований на формування показників, що відображають зміни у перспективі; регіональний: визначаються показники, що характеризують функціонування регіонів та впливають на розвиток будівельних підприємств.

Запропоновано теоретико-методологічні положення щодо оцінки розвитку будівельних підприємств, які спрямовані на визначення відповідних чинників, із побудовою багаторівневої системи показників та застосуванням якісних і формальних (кількісних) методів і математичних моделей для визначення інтегрального показника, значення якого

дозволяє сформувати кількісну основу прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Крім того, інтегральний показник розвитку є узагальнюючим критерієм функціонування будівельних підприємств, на який здійснює вплив чинники формування та використання інтелектуальної економічної системи.

Висновки. Таким чином, визначені особливості функціонування будівельних підприємств. У цьому контексті слід сфокусувати увагу на напрямках їх розвитку та можливостях розробки й застосування інтелектуальної економічної системи.

Встановлено, що для формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств визначені практичні аспекти їх застосування, систематизовано вітчизняний та міжнародний досвід. Зокрема, охарактеризовані методи і моделі використання штучного інтелекту, як важливого елемента інтелектуальної економічної системи: методи пошуку рішень у просторі станів; двонаправлений метод пошуку; методи неінформованого або «сліпого» пошуку (повного перебору); повного перебору; пошук рішення при зведенні задач до підзадач; евристичні методи пошуку; моделі подання знань у системах штучного інтелекту; методи доведення; резолюції у численні предикатів; моделі нечіткої логіки; продукційні моделі подання знань; сценарний підхід; формування експертних систем та нейронних мереж.

Визначені практичні аспекти застосування геопросторового інструментарію для формування та використання інтелектуальної економічної системи будівельних підприємств. у результаті систематизації міжнародного й вітчизняного досвіду застосування геоінформаційних систем встановлено, що основна увага фокусується на їх використанні у сферах екології, землекористування, містобудування, регіонального розвитку, медицині та ін. Поряд з цим, залишається невирішеними питання широкого застосування геоінформаційних систем у діяльності будівельних підприємств, особливістю функціонування яких є врахування просторових аспектів як важливого чинника забезпечення їх розвитку. Тому, важливого значення має розробка й впровадження інтелектуальної економічної системи, елементом якої є геоінформаційні системи у контексті формування й використання результатів геопросторового моніторингу. Визначені напрями застосування інформаційного інструментарію економічної інформаційної системи. Виділено інструментальне забезпечення функціонування економічної інформаційної системи: інформаційне та технічне, математичне, програмне, організаційне, правове забезпечення. у результаті аналізу економічних інформаційних систем за сферами функціонування в економічній діяльності виокремлені системи, які спрямовані на: пошук ринкових ніш; формування потоків товарів; зниження витрат виробництва; автоматизацію технології; функціонування банків; автоматизацію бухгалтерського обліку; забезпечення функціонування фінансово-аналітичної системи підприємства; кодування товарів.

Список використаних джерел:

1. Грицьков Є.В. Теоретико-методологічні основи формування та використання корпоративної соціальної відповідальності будівельних підприємств: дис... д-ра екон. наук: 08.00.04. Міжрегіональна академія управління персоналом, Київ, 2021. 673 с.
2. Войнаренко М.П., Осауленко О.Г., Скоробагата Л.В., Шевчук В.О. Економічний потенціал підприємства: обліково-статистичний та інформаційно-технологічний контексти: монографія. Київ : Держкомстат України, 2010. 282 с.
3. Школа І.М., Вдовічена А.А. Стратегія розвитку підприємств не виробничої сфери регіону: монографія. Чернівці : Книги – XXI, 2008. 288 с.
4. Норкіна Т.П., Скарбун З.О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств будівельної галузі. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2013. Т. 9. № 1. С. 55–62.
5. Мамонов К.А., Аболхасанзад Аліреза, Величко В.А. Розроблення інтегрального підходу до оцінки інвестиційної привабливості паливно-енергетичних підприємств. *Науковий економічний журнал «Інтелект XXI»*. 2018. № 5. С. 104–108.
6. Величко В.А. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації стейкхолдерно-орієнтованої стратегії управління будівельних підприємств: дис... д-ра екон. наук: 08.00.04. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, 2021. 626 с.
7. Величко В.А. Розробка заходів зростання ефективності взаємодії із стейкхолдерами будівельних підприємств. *Економічний простір*. 2020. № 154. С. 84–87.
8. Мамонов К.А., Величко В.А., Грицьков Є.В., Троян В.І., Зубарев Д.М. Формування партнерських стейкхолдерних відносин на будівельних підприємствах: організаційно-економічні аспекти. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2021. № 2. С. 362–373.

References:

1. Hrytskov E. V. (2021) *Theoretical-methodological foundations of the formation and use of corporate social responsibility of construction enterprises*. Doctoral thesis. Interregional Academy of Personnel Management. Kyiv.
2. Voinarenko M. P., Osaulenko O. G., Skorobagata L. V., & Shevchuk V. O. (2010) *Economic potential of the enterprise: accounting-statistical and information-technological contexts*. Kyiv: Derzhkomstat of Ukraine.
3. Shkola I. M., & Vdovichena A. A. (2008) *Development strategy of enterprises in the non-production sphere of the region*. Chernivtsi: Books - XXI.
4. Norkina T. P., & Skarbun Z. O. (2013) Improvement of management of innovative development of construction industry enterprises. *Economics of construction and urban economy*, no. 9(1), pp. 55–62.
5. Mamonov K. A., Abolkhasanzad, Alireza, & Velychko, V.A. (2018) Development of an integral approach to assessing the investment attractiveness of fuel and energy enterprises. *Scientific economic magazine «Intellect XXI»*, no. 5, pp. 104–108.
6. Velychko V. A. (2021) *Theoretical and methodological foundations of the formation and implementation of a stakeholder-oriented management strategy of construction enterprises*. Doctoral thesis. National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute».
7. Velychko V. A. (2020) Development of measures to increase the efficiency of interaction with stakeholders of construction enterprises. *Economic space*, no. 154, pp. 84–87.
8. Mamonov K. A., Velychko V. A., Hrytskov E. V., Troyan V. I., & Zubarev D. M. (2021) Formation of partnership stakeholder relations at construction enterprises: organizational and economic aspects. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, no. 2, pp. 362–373.

**PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF CONSTRUCTION ENTERPRISES
AT THE MODERN STAGE OF TRANSFORMATIONAL PROCESSES**

Summary. The relevance of the topic of the conducted research is proven. It was established that construction enterprises are important, which ensure the functioning of other spheres of activity in the economy of the state. They create conditions for ensuring the livelihood and quality of the population. Along with this, in recent years there has been a slowdown in the development of construction enterprises, a decrease in the main indicators of activity, a reduction in the level of use of intellectual and working capital, production and economic potential. There is a decrease in the volume of production and sale of products, an imbalance of logistics and stakeholder relations to ensure the functioning of construction enterprises. The goal of the research to identify the specifics of the activities of enterprises in the construction sector has been achieved. The following tasks were solved: characteristics of development directions of construction enterprises; identifying the possibilities of using modern tools to counter negative phenomena. The purpose of the research is to identify the peculiarities of the construction industry. As part of the research, the following tasks are solved to achieve the results: – characteristics of development directions of construction enterprises; identification of the possibilities of using modern tools for combating negative phenomena. Separated approaches to determining the development of construction enterprises. It is proposed to define the intellectual economic system of construction enterprises as a set of economic, geospatial, safety, and social components that are developed by applying modern mathematical methods and models, artificial intelligence, information and analytical support and tools and form the basis for making management decisions in the context of the development of construction enterprises. The theoretical and methodological provisions regarding the assessment of

the development of construction enterprises are proposed, which are aimed at determining the relevant factors, with the construction of a multi-level system of indicators and the use of qualitative and formal (quantitative) methods and mathematical models to determine an integral indicator, the value of which allows forming a quantitative basis for making informed management decisions . In addition, the integral indicator of development is a generalizing criterion for the functioning of construction enterprises, which is influenced by the factors of the formation and use of the intellectual economic system.

Key words: construction enterprises, development, approaches, intellectual economic system, assessment of development, peculiarities of functioning.